

Перша - це успадкована недовіра до будь-якого виду організації, яка походить від комуністичної примусово-ритуальної діяльності.

Друга – це стійкість неформальних зв'язків і мереж, клієнтилістської системи, яка є характерною для авторитарних країн.

Третя – масове розчарування у псевдodemократичних та квазіпартійних змінах.

Це може змінитись, якщо люди усвідомлять власну роль в організації держави, ба навіть власної громади. Поштовхом для цього є громадянська освіта. Що саме повинна досягнути та чого повинна навчити громадянська освіта? Взята за основу теза Рябова, автор виділяє наступне:

Подвійну структура громадянської освіти та знань, які вона повинна надавати:

1. Первинна – формування розуміння індивідом себе та своїх прав поза будь-якими інституціями, формування повноцінності. Важливість цієї ланки в тому, що завдяки їй освоєння наступної ланки буде забезпечувати можливість реального вибору індивіда без перетворення на виключно «патріотичний проєкт».

2. Вторинна – розвиток розуміння суспільства, в якому проживає індивід, його часткової залежності від нього та створення навичок, які допомогли б вирішувати конфлікти в цьому суспільстві.

Громадянське суспільство розглядається як фундамент демократичності. У його вивченні часто використовують підходи bottom-up або top-down. Чинників, які впливають на побудову громадянського суспільства дуже багато, проте можна виділити: рівень довіри в суспільстві (що залежить від економічного стану країни), наявність гетерогенних груп та їхньої співпраці, освіта. До його вивчення також входить попередній досвід країни, особливо у пострадянських країн. громадянське суспільство розглядається як фундамент демократичності. У його вивченні часто використовують підходи bottom-up або top-down. Чинників, які впливають на побудову громадянського суспільства дуже багато, проте можна виділити: рівень довіри в суспільстві (що залежить від економічного стану країни), наявність гетерогенних груп та їхньої співпраці, освіта. До його вивчення також входить попередній досвід країни, особливо у пострадянських країн.

*Сингаєвська Дарія Миколаївна, студентка,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

***Замкнуте коло протиборства українського громадянського та
негромадянського суспільства***

Що ж таке громадянське суспільство – модус платонового міфу про Андрогіна, проміжна ланка на шляху до універсальної держави Гегеля, чи, може, кантіанський непереборний конфлікт етичного та правового, діалектика приватного та публічного?.. Що є людина у громадянському суспільстві – індивідуум чи дивідуум, мета чи засіб, суб'єкт, що транслює подвійну референцію форми влади?

Визначення С. Рябова видається найточнішим з фоліантів української політичної думки: «поняття, що вживається для позначення сукупності існуючих у суспільстві відносин, які не є державно-політичними, сфери життєдіяльності громади й окремих індивідів..» [1].

Формотворчими устремліннями громадянського суспільства є повага до закону і свободи. Ще з фукіанської традиції, становлення суб'єкта послуговується практикам підпорядкування та звільнення. Однак підпорядкування чому та звільнення від чого? Розгортання топосів С. Рябова однозначне: законослухняність не має зводитися до сліпої покори приписам законодавчої влади: «ознаками громадянської культури демократичного типу є законослухняне, лояльне і разом з тим вимогливе і критичне ставлення до інституцій влади та їхніх настанов, цінування особистості своїх інтересів і позицій та здатність їх захищати і здійснювати» [2: 204]. До того ж, закон обмежує антигуманну поведінку сильніших проти слабших. А свобода не є простим бажанням вирватися. Її феноменологічний характер розгортається у інтеракції з рівними, у осмисленні самості та відкритості мислення. Це поєднання вільної особистості та громадянської солідарності у фіхтеанській динаміці протилежностей, обмеження втручання та філософський концепт «турботи про». *Orexis* (хотіння), до якого прямує суб'єктивна воля у межах закону, означає звільнення для себе, тобто опредметнення самості. Воля до свободи виявляє «трансцендентальну формотворчість» - тобто постійне прагнення до змін. Набагато легше віддати свободу державі, яка знає, що потрібно індивіду.

Помилкове присудження державі ролі джерела чи підстави загальнозначущості веде до заяв на кшталт: «Ключовий виклик для мене — формування громадянського суспільства в Україні (Денис Шмигаль)» [3]. Такий енкратичний вид дискурсу формує зв'язок пригнічення/володарювання стирає межі, на яких формується громадянське суспільство, межі між сім'єю та державою. Екстраполяція традиційної родинної ієрархії «батьки - діти» на соціальність є патронажно-клієнтелістськими відносинами між державою та суспільством (з негромадянським, сеньйоральним елементом). За таких умов, кооперація змінюється на конкуренцію партикулярних інтересів, а влада громадянського суспільства, що зокрема полягає у солідаризмі, стає подвійною перетвореною формою корпоративізму. Демократичне суспільство створює сприятливі умови для політичної соціалізації особистості з акцентом на цінностях плюралізму, шані традицій гуманності, прав, свобод та гідності індивіда.

Тому громадянське суспільство неможливе при тоталітарній владі. Логіка останньої зводиться до насадження культу вождя; «міністерств правди»; знищення

Іншого; створення симулякрів вибору; нехтування природних прав (фабрики смерті), що означає претензію на контроль над кінечністю, фундаментальними та політичними правами. Продуктом постає людина маси, яка обирає конформізм як втечу від відповідальності.

Громадянське суспільство, своєю чергою, долає закритість та наддетермінованість вже державних структур. Окрім проектування назовні, громадянське суспільство є самореферентним, і завдяки цьому відмежовує себе від негромадянського суспільства. У негромадянському суспільстві відсутнє гармонійне поєднання особистого та загального. Індивіди керуються принципом негачії – бажанням захопити/знищити. Такий гегелівський принцип смерті націлений на знищення «Іншого», вбачаючи у ньому небезпеку власному «Я» – володаря, що відтворює фабулу «володар-раб». Перехід від негромадянського до громадянського суспільства здійснюється через громадянську просвіту, яка допомагає здобути специфічне знання та звільнитися від рабського мислення закритого суспільства, відчинити двері своєї домівки [4:171] для комунікації з Іншим. Це відсилає до другої гносеологічної опори роботи – теорії та значення комунікації. На відміну від теорії раціональної комунікативної дії Ю. Габермаса, системна теорія Н. Лумана не прирівнює комунікацію до консенсусу. Влада у громадянському суспільстві і є кодом, що піддає повідомлення селекції. В результаті, до державного апарату надсилаються ті запити, які громадянське суспільство агрегувало: «влада («е») комунікація, що управляється кодом». Громадянське суспільство є тим активним елементом, що бере участь у керуванні контингенціями, що їх потенційно виробляє державна влада. Негромадянське «Я», що прагне до тотальності, бачить у Іншому загрозу у його трансцендентній природі: «Можливість володіти, тобто призупиняти саму Іншість того, що є іншим тільки по відношенню до мене - спосіб поведінки Тотожного». І якщо у громадянському суспільстві приймається Інакшість, неетичність негромадянського суспільства виникає, коли Інший не відповідає поняттю того, хто його оцінює.

Якщо Я у негромадянському суспільстві виходить з хибної самодостатності, феноменології круглого [5:198], то громадянське бере до уваги соціальну природу людини, випускаючи феноменологічні промені (Д.С.). В той час як один промінь це Я, другий це Інший, перший – це твердження, другий – критика; в-собі і для-себе; одномивимірність та двовимірність. Процес пізнання другого Я є нескінченним: горизонт пізнаваного віддаляється на стільки, на скільки до нього наближаєшся.

Список використаних джерел:

1. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку: концепція політичної освіти в Україні / О.П. Дем'янчук, І.В. Жадан, Ю.Г. Кальниш, І.О. Когут, С.Г. Рябов, Б.Ф. Сагалаков // Лабораторія законодавчих ініціатив. 2005. URL: <http://parlament.org.ua/2005/04/07/political-education-problemsprospects/>
2. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. К.: Тандем, 1996. 240 с.

3. Анна Єгорова «Ключовий виклик для мене — формування громадянського суспільства в Україні», — Денис Шмигаль. 2020.URL: <https://detector.media/infospace/article/178597/2020-07-08-klyuchovii-viklik-dlya-mene-formuvannya-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukraini-denis-shmigal/> (Дата звернення: 31.10.2020)
4. Левинас Э. Тотальность и бесконечное. Избранное: тотальность и бесконечное. М., СПб. : Университетская книга. 2000. 463 с.
5. Башляр Г. Избранное: Поэтика пространства; пер. с франц. М. : РОССПЭН. 2004. 376 с.

*Стеблівський Роман Євгенович, студент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Моменти шаленства: вплив вистав політики незгоди на розвиток громадянського суспільства в Україні

Суспільно-політичні рухи донедавна досліджувались окремо від сфери громадянського суспільства. Деякі науковці вважають, що між громадянським суспільством та протестними рухами є вагома різниця, адже громадянське суспільство більш схильне до взаємодії та пошуку компромісів, тоді як суспільно-політичні рухи завжди реагують на проблему, створюють конфлікт у суспільстві [4]. Проте, спираючись на широке визначення громадянського суспільства як об'єднання недержавних акторів (не тільки формальних організацій, але й окремих індивідів), суспільно-політичні рухи, беззаперечно, мають вплив на формування третього сектору [3:274]. Вони прискорюють, актуалізують суспільно важливі проблеми через створення конфлікту [4]. Досліджуючи інститут політичної опозиції, С. Рябов визначає суть опозиції як «перманентне вираженням одвічної антитези суспільства та урядової влади» [2:33]. І хоча дослідник звертає увагу радше на політичні партії як основний інструмент вираження інтересів меншості громадян, суспільно-політичні рухи можуть також виконувати цю саму функцію, якщо політичні партії не здатні захищати інтереси громадян належним чином. С. Рябов звертає увагу на парламентську опозицію, український інститут політичної опозиції нестабільний: політики швидко змінюють партії, критикують владу заради самої критики, а не тому, що вони захищають інтереси своїх виборців.

Спираючись на інтерактивний підхід дослідження суспільно-політичних рухів, науковці звертають особливу увагу на поняття вистави політики незгоди — «позаінституційну стратегію захисту групових інтересів за допомогою політизованих конфронтаційних колективних дій» [1:18]. У свою чергу, такі моменти А. Золберг